

DIN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI ANILOR 1876-1878. PROCESUL FOȘTILOR MINIȘTRI CONSERVATORI (I)

Gheorghe-Florin Știrbău

Abordarea problematicii vieții politice interne a României în intervalul 1876-1878 nu poate ocoli un capitol deosebit de important al confruntării dintre principalele forțe politice românești, liberale și conservatoare, în perioada menționată: procesul foștilor miniștri ai Cabinetului Lascăr Catargi. Demarată la 10 iulie 1876, la trei luni de la instalarea Guvernului Coaliției de la Mazar-Pașa, condus de Manolache Costache Epureanu, acțiunea, în desfășurarea ei „procedurală”, a acoperit întreg segmentul temporal avut de noi în vedere. Finalul acesteia, consumat la 26 ianuarie 1878, întregea o etapă densă sub aspectul mutațiilor survenite atât în politica internă românească, concretizate în impunerea predominanței liberalilor radicali, cât și în cea externă, pe tărâmul căreia liderul acestora, primul-ministru I.C. Brătianu, inițiasse tratativele diplomatice și asigurase participarea României la războiul din 1877-1878. Importanța procesului politic intentat foștilor membri ai Cabinetului conservator din 1871-1876 a cărui desfășurare s-a suprapus „momentului independenței”, trebuie apreciată din perspectiva motivațiilor politice care au stat la baza inițierii și susținerii ei, a efectelor pe care acest demers al liberalilor radicali le-a generat asupra raporturilor cu celelalte grupări politice, conservatoare și moderate, precum și din unghiul în care le-a modelat conduitele, care au configurat raportul putere-opoziție. Dacă pentru conservatori efectul acțiunii a fost realmente paralizant sub aspectul inițiativei politice, imprimându-le un comportament tipic de opoziție și rezervându-le un rol de spectator pasiv al evoluției evenimentelor, fiind totuși sesizabile anumite tendințe de regroupare a lor, celorlalte grupări liberale le-a „solicitat” precizarea poziției față politica promovată de liberalii radicali. Acceptarea sau respingerea ei, în contextul creșterii influenței grupării Brătianu-Rosetti, echivala cu asumarea unui anumit statut, apropiat sau nu cercurilor guvernamentale, influențând unele reasezări de cabinet din perioada 1876-1878. Privită din acest unghi, acțiunea de acuzare a demnitarilor conservatori capătă semnificația unui adevărat instrument politic aflat la dispoziția grupării radicale, în scopul impunerii supremației și a propriilor concepții de politică internă și externă, circumscrise cauzei naționale.

Istoriografia românească, deși nu înregistrează o tratare *in extenso* a tematicii procesului miniștrilor Cabinetului conservator, din perspectiva consecințelor asupra vieții politice la 1876-1878, a raporturilor dintre principalele grupări politice, consemnează totuși anumite puncte de vedere și interpretări referitoare la motivația demersului liberalilor radicali, a scopului acțiunii acestora. Astfel, lucrarea cu caracter general¹ a fostului ministru conservator și protagonist al procesului, Titu Maiorescu,

¹ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866-1900)*, București, Editura Librăriei Socec, 1925.

de o reală valoare documentară prin elementele de amănunt pe care le furnizează referitoare la evoluția procesului și la rolul anumitor personalități politice, se mărginea, în plan interpretativ, doar la sublinierea motivației procesului precum „setea de răzbunare a majorității liberalilor”. O contribuție mai importantă găsim la Frédéric Damé², care realiza o analiză pătrunzătoare a scopului și a consecințelor politice ale acțiunii, favorabile liberalilor radicali, prin impunerea lui I.C. Brătianu la conducerea marii formațiuni liberale, în care se vor topi toate celelalte nuanțe ale stângii. Un punct de vedere asemănător exprima și biograful oficial al lui P.P. Carp, C. Gane³, sesizând, într-o abordare tangențială a subiectului, intenția cabinetului liberal de a-și asigura o lungă guvernare prin dezarmarea opoziției conservatoare folosind stratagema acuzării adversarilor politici. Ampla monografie consacrată de Nicolae Iorga războiului de independență⁴ cuprinde referințe interesante privind procesul conservatorilor. Identificând cauza acțiunii în frustrarea îndelungatei opoziții liberale și sesizând rolul de instrument de descurajare a opoziției conservatoare, Iorga plasa întreaga „afacere” în coordonatele vieții politice românești în care personalitățile nu reușeau să se dezică de „marginile strâmte” ale propriilor lor interese în fața aceleia național care reclama, în condițiile războiului, un profund sentiment de solidaritate. Ideea afectării solidarității clasei politice românești prin susținerea acestei acuzări este reluată de marele istoric și în sinteza sa de istorie a românilor⁵. Mihail Polihroniade și Alexandru-Christian Tell realizau, în studiul lor asupra domniei lui Carol I⁶, o prezentare de ansamblu a evenimentelor care au însoțit acuzarea foștilor miniștri din perioada 1871-1876, în contextul vieții politice interne cuprinsă între instaurarea guvernării Coaliției de la Mazar-Pașa și semnarea convenției de tranzit româno-rusă. De un real folos sub aspect informațional, lucrarea menționată apreciază procesul conservatorilor drept „cel mai important eveniment politic” din perioada amintită și îl prezintă în contextul confruntării dintre grupările liberale dominante și foștii demnitari ai administrației Catargiu. Lipsesc, totuși, observațiile cu privire la consecințele de natură politică ale acuzării, raporturile dintre diferitele grupări politice, precum și transformările de ordin intern survenite fie în cadrul coaliției guvernamentale, fie în cel al opoziției conservatoare.

În cadrul istoriografiei mai noi, procesul împotriva conservatorilor a fost atins în cadrul mai multor lucrări consacrate analizei vieții politice românești aferente epocii moderne⁷, care în mod unanim evidențiază substratul politic al acțiunii. Puncte

² Frédéric Damé, *Histoire de la Roumanie depuis l'avènement des princes indigenes jusqu'à nous jours (1822-1900)*, Paris, Ancienne Librairie Germer Baillière, 1900.

³ Constantin Gane, *P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. I, București, Editura Ziarului „Universul”, 1936.

⁴ Nicolae Iorga, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, Editura Cultura Națională, 1927.

⁵ Idem, *Istoria românilor*, vol. X: *Întregitorii*, București, 1939.

⁶ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, *Domnia lui Carol I*, vol. I: *1866-1877*, București, Editura Vremea, 1937.

⁷ Anastasie Iordache, *Sub zodia Strousberg. Viața politică din România între 1871-1878*, București, Editura Globus, 1991; Apostol Stan, *Putere politică și democrație în România (1859-1918)*, București,

de vedere mai nuanțate exprimă Gheorghe Cliveti⁸, pentru care faptul suprapunerii momentului de vârf al procesului peste desfășurarea Războiului de Independență ar putea constitui un indiciu că procesul a servit ca mijloc întrebuințat de premierul I.C. Brătianu pentru a anihila manifestările opoziției ostile semnării convenției cu Rusia și a participării României la război alături de aceasta. În termeni asemănători se exprimă și Dan Berindei⁹, pentru care procesul a fost profitabil liberalilor radicali atât prin neutralizarea concurenței conservatoare, cât și prin slăbirea pozițiilor foștilor colaboratori de nuanță moderată.

Demersul nostru își propune să evidențieze rolul pe care l-a deținut procesul politic intentat miniștrilor Cabinetului Lascăr Catargiu în cadrul jocului politic al grupărilor și partidelor din România anilor 1876-1878, din a cărui desfășurare gruparea liberală Brătianu-Rosetti, nucleul Partidului Național Liberal, se va impune în prim-planul vieții politice, cu importante consecințe asupra evoluției interne și externe a statului român. Vom avea în vedere, într-o primă fază, contextul politic din vara anului 1876, în care a fost formulată acuizarea și trimiterea în judecată a miniștrilor conservatori, precum și raporturile existente între membrii coaliției de guvernământ. Ulterior, paralel cu desfășurarea procedurală a acțiunii, vom urmări efectele acesteia în planul relațiilor dintre principalii actori politici, liberali radicali, moderați, fracționisti, care au condus la o polarizare a intereselor și opțiunilor în cadrul Coaliției de la Mazar-Pașa și implicit la scindarea acesteia. Nu vom omite reacția grupărilor conservatoare, a căror influență politică se diminuează treptat pe măsura evoluției procesului, neputând interveni în preparativele politico-diplomatice ale guvernului în vederea reglementării colaborării cu Rusia și nici pe aceea a opiniei publice românești, care sesizează, în spatele tergiversării înaintării speței la Curtea de Casație, adevărata strategie a liberalilor radicali.

Instaurarea cabinetului de coaliție condus de Manolache Costache Epureanu, la 27 aprilie/9 mai 1876, încununa o perioadă de opt ani de susținute eforturi în vederea unei organizări și clarificări programatice menită a-i readuce pe liberali în prim-planul scenei politice românești. Odată realizat acest deziderat, inițial într-o formulă de alianță politică, pentru grupările liberale integrate Coaliției de la Mazar-Pașa, se pune acut problema locului și rolului pe care aveau să-l ocupe în noua configurație politică postelectorală, a raporturilor dintre ele, precum și necesitatea consolidării succesului obținut printr-o politică *adecvată* față de grupările conservatoare. Alegerile pentru Cameră din 2-9 iunie 1876, organizate în scopul armonizării componenței ei

Editura Albatros, 1995; Apostol Stan, Mircea Iosa, **Liberalismul politic în România de la origini până la 1918**, București, Editura Enciclopedică, 1996.

⁸ Gheorghe Cliveti, **Independența națională și modernizarea instituțiilor românești**, în Gheorghe Cliveti, Gheorghe Onișoru, Apostol Stan, Dumitru Șandru, Șerban Rădulescu-Zoner, **Istoria Partidului Național Liberal**, București, Editura BIC ALL, 2000.

⁹ Dan Berindei, **Societatea românească în vremea lui Carol I (1866-1876)**, București, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Elion, 2002.

politice cu aceea a Senatului preponderent liberal¹⁰, au oferit prilejul unei reconfigurări a raportului de forțe din cadrul coaliției liberale, fiecare grupare componentă fiind animată de propriile interese¹¹. Ele vizau obținerea unui număr important de mandate, care să le asigure o reprezentare favorabilă la nivelul posturilor ministeriale. Din acest punct de vedere, confruntarea dintre ele, în ciuda afișării unei anumite solidarități, devenea expresia noii realități politice în care se găsea coaliția, în pragul disoluției, în urma îndeplinirii scopului pentru care fusese constituită, accesarea la guvernare.¹² Manifestându-se deosebit de activ, mai ales în București, grupările liberal-radicală și cea moderată, condusă de G. Vernescu, intenționau să-și consolideze pozițiile prin atragerea unui număr cât mai mare de aderenți în cadrul Adunării. În acest scop, G. Vernescu va încerca să profite de poziția sa de ministru de Interne și, implicit, de principal organizator al alegerilor. Astfel, ca măsură preliminară, prin ordinele sale, au fost destituiți, la 8 mai 1876¹³, sub aparență depolitizării administrației¹⁴, prefecți și subprefecți, comisari și subcomisari de poliție care deserviseră vechea administrație conservatoare, fiind înlocuiți cu amicii săi politici, precum în București, unde Pake Protopopescu, omul său de încredere, primea prefectura poliției Capitalei. El ar fi avut misiunea să împiedice pe radicali, cunoscuți pentru forța lor persuasivă în mediile burgheziei și ale lucrătorilor din Capitală. Gruparea Vernescu făcea, așadar, eforturi serioase pentru a împiedica pătrunderea în număr mare a *roșiilor* în noua Cameră. Aceștia, la rândul lor, conduși în această campanie de C.A. Rosetti¹⁵, cu spiritul său de excelent organizator și animator al electoratului, desfășurau o susținută propagandă prin presă, înființau comitete electorale¹⁶ și puneau bazele unei formațiuni de tineret național-liberală, „Unirea Democratică Română”, la 25 mai 1876¹⁷. Pe lângă confruntarea dintre radicali și vernescani, disputa dintre Manolache Costache Epureanu și Mihail Kogălniceanu, din același raționament al obținerii preponderenței propriilor aderenți în cadrul

¹⁰ Ion Mamina, Ion Bulei, **Guverne și guvernanți (1866-1916)**, București, Editura Silex, 1994, p. 41.

¹¹ Nicolae Iorga, **Războiul pentru independența României...**, p. 84.

¹² Constantin Dissescu, **Partidele într-un stat constituțional**, București, Editura Librăriei Socec, 1884, p. 311.

¹³ *MO*, nr. 104, 12/24 mai 1876, p. 2594.

¹⁴ Constantin Bacalbașa, **Bucureștii de altă dată**, vol. I: **1871-1884**, ediția a II-a, București, Editura Ziarului „Universul”, 1935, p. 187.

¹⁵ Anastasie Iordache, **op.cit.**, p. 212.

¹⁶ Comitetul electoral constituit în vederea coordonării alegerilor pentru Cameră număra 23 de personalități de primă mărime ale liberalilor radicali, ca Dimitrie Brătianu, Pană Buescu, Dr. Iatropol, C.A. Rosetti, Grigore Serurie, alături de tineri de perspectivă ca Nicolae Flea, Emil Costinescu, Eugeniu Stătescu. Autoritatea lui îi conferea dreptul de a hotărî candidații colegiilor din București, astfel că, în ciuda unei contestări venite din partea lui Bonifaciu Florescu, dornic și el de a candida, la colegiul al III-lea, lista hotărâtă inițial rămase nemodificată. Cadrele active ale partidului precum Costinescu, Flea, Stătescu, Serurie, alături de personalități consacrate, precum Dimitrie Brătianu, C.A. Rosetti, gen. Nicolae Goleacu, își impuseră candidaturile în București. Era o dovadă a forței politice a radicalilor în capitală (Constantin Bacalbașa, **op.cit.**, p. 190).

¹⁷ **Ibidem**, p. 188.

legislativului, completa tabloul frământărilor și al tendințelor centrifuge detectabile în interiorul coaliției guvernamentale¹⁸.

Pozițiile radicalilor se vor dovedi foarte solide, rezultatul alegerilor, nelipsite de o serie de imixțiuni guvernamentale¹⁹, aducându-le o majoritate confortabilă²⁰, de 65-67 de mandate, după estimările oficiosului conservator *Timpul*, față de numai 36 de partizani ai lui Kogălniceanu, 26 de fracționiști, 7 susținători ai lui Manolache Costache Epureanu, 5 partizani ai lui I. Ghica, 3 vernescani și 6-7 conservatori²¹.

Alegerea președintelui Camerei, convocată în sesiune extraordinară la 20 iunie 1876, oferea un nou prilej de competiție în interiorul coaliției unde, în funcție de interesele lor, grupările vor încerca să-și impună proprii candidați: liberalii radicali îl propuneau pe C.A. Rosetti, în schimb grupările Vernescu, Kogălniceanu și fracționiștii lui Nicolae Ionescu, pentru a-i destabiliza și a atrage pe o parte dintre *roșii* în rândurile lor, îl vor sprijini pe D. Brătianu. Plasarea fratelui ministrului de Finanțe într-o cu totul altă zonă de interese anticipa oarecum viziunea sa diametral opusă celei guvernamentale din timpul Războiului Neatârării și dizidența sa de mai târziu²². Rezultatul votului confirma noua situație politică, aceea a superiorității radicalilor în cadrul Adunării Deputaților, candidatul lor obținând 70 de voturi contra 41 ale oponentului său²³. Înfrângerea electorală a celorlalte nuanțe liberale semnifica începutul acțiunii de impunere a monopolului puterii de către *gruparea Brătianu-Rosetti*²⁴, având drept consecință fie îndepărtarea, fie subordonarea tuturor celorlalte personalități politice ale coaliției.²⁵ Această acțiune trebuia continuată cu abordarea *chestiunii conservatoare*, într-un demers menit a fortifica succesul politic al liberalilor, prin care să-și asigure o continuitate la guvernare necesară în vederea îndeplinirii anumitor puncte din program rămase încă în suspensie din perioada scurtei experiențe executive de la 1867-1868. Din acest punct de vedere, ținerea conservatorilor departe de sferele guvernamentale se impunea ca o condiție indispensabilă.

În vederea realizării acestui scop, parlamentarii liberali radicali, conduși de C.A. Rosetti²⁶, au inițiat o strategie care viza neutralizarea politică a adversarilor prin formularea acuzării și a dării în judecată a foștilor miniștri conservatori care activaseră în mandatul premierului Lascăr Catargiu în perioada 1871-1876.

¹⁸ Apostol Stan, Mircea Iosa, **op.cit.**, p. 175.

¹⁹ Apostol Stan, **op.cit.**, p. 120.

²⁰ **Istoria românilor** (tratat), vol. VII, tom I: **Constituirea României moderne (1821-1878)**, coord. Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 642.

²¹ Mihail Polihroniade, **op.cit.**, p. 318.

²² Anastasie Iordache, **Pe urmele lui Dumitru Brătianu**, București, Editura Sport-Turism, 1984, p. 291-292.

²³ Mihail Polihroniade, **op.cit.**, p. 318-319.

²⁴ Chiar dacă „opoziția unită” continua să existe în configurația guvernamentală inițială, victoria liberalilor radicali, exprimată prin numărul mare de mandate adjudecate, anunța iminentul sfârșit al formațiunii politice de la Mazar-Pașa (Frédéric Damé, **op.cit.**, p. 271).

²⁵ Constantin Bacalbașa, **op.cit.**, p. 191.

²⁶ Nicolae Iorga, **op.cit.**, p. 85.

Acțiunile circumscrise acestui scop au îmbrăcat inițial forma unor anchete dispuse din inițiativa Senatului, pe care comisiile parlamentare le-au efectuat în anumite județe în care plana suspiciunea comiterii unor abuzuri și ilegalități din partea reprezentanților administrației locale investiți de cabinetul conservator. Rezultatele anchetelor efectuate în perioada 22-24 mai 1876, consemnate în raportul prezentat Senatului la 24 iunie 1876 de către Ion Ghica, dezvăluiau, printre altele, numeroase ilegalități comise în exercitarea mandatului său de către fostul prefect conservator al județului Buzău, Ilie Iacovache²⁷. În consecință, concluziile raportului conțineau propunerea dării în judecată a acestuia „pentru măsurile imprudente și pentru modul întrebuițării trupei care putea să aducă nenorociri de sânge” cu prilejul organizării alegerilor, a lui Simionescu, procurorul adjunct, și a lui Caloian Pleșoianu, președintele biroului definitiv, pentru încurajarea votului pe față²⁸. Aceleași acuzații erau aduse și fostei administrații a județului Putna. Invocând informațiile culese pe baza audierilor și a parcurgerii corespondenței confiscate, comisia senatorială înainta, în concluziile raportului său, propunerea de dare în judecată a fostului prefect Dimitrie Nicolaide și a celorlalți funcționari administrativi locali care întocmiseră și semnaseră listele electorale falsificate²⁹.

Dezbaterile foarte animate care au însoțit prezentarea acuzațiilor împotriva înalților funcționari locali au determinat o primă intervenție publică a primului-ministru, Manolache Costache Epureanu. Observând preocuparea senatorilor de a analiza principiile de drept, precum și normele aplicabile spețelor în care erau implicați funcționarii fostului regim, Epureanu avertiza asupra tendinței Senatului de a se substitui justiției, Curții de Casație, singura competentă să ofere soluții legale, misiunea „înalțului corp” finalizându-se, în opinia sa, odată cu anunțarea concluziilor anchetei și eventual cu propunerea de dare în judecată a anumitor funcționari³⁰. Seria acuzărilor foștilor prefecți ai Guvernului Lascăr Catargi era completată, la 1 iulie 1876, cu aceea a fostului prefect al județului Botoșani, Ion Ventura, cumnatul fostului șef al executivului conservator³¹.

Curând, aria investigațiilor a fost extinsă, unii senatori solicitând direcționarea

²⁷ Prefectul Iacovache, un foarte eficient susținător al Cabinetului Lascăr Catargi, era acuzat că patronase un întreg sistem prin care intervenise discreționar în alegeri, fabricând liste electorale favorabile intereselor guvernului, încuviințând constituirea birourilor electorale de către autoritățile comunale înaintea întrunirii alegătorilor, apelând la organele de menținere a ordinii și chiar la trupele de dorobanți în scopul intimidării și împiedicării alegătorilor opoziției de a vota și că influențase în mai multe rânduri hotărârile tribunalelor în favoarea amicilor săi politici (*M.O.*, nr. 144 din 2/14 iulie 1876, p. 3435, nr. 145 din 3/15 iulie 1876, p. 3473-3476).

²⁸ *Ibidem*, p. 3476.

²⁹ *Ibidem*, nr. 146 din 4/16 iulie 1876, p. 3507.

³⁰ *Ibidem*, p. 3509.

³¹ Fostul șef al administrației județului Botoșani era acuzat că ar fi speculat în interes propriu antreprizele băuturilor spirtoase, ar fi tranzacționat funcțiile de primari din județ și ar fi falsificat listele electorale, ar fi folosit bani publici pentru asigurarea victoriei candidaților guvernamentali în alegeri (*Ibidem*, nr. 147 din 6/18 iulie 1876, p. 3538).

acțiunilor de cercetare și asupra foștilor miniștri ai Cabinetului Catargi. În acest sens se exprima, în ședința din 24 iunie 1876, senatorul I. Deșliu, subliniind caracterul incomplet al demersului privind cercetarea actelor și faptelor fostului regim³² prin acțiuni îndreptate doar împotriva reprezentanților locali, neonorându-se astfel promisiunea făcută alegătorilor în timpul campaniei electorale de a-i pedepsi pe „adevărații culpabili”³³. Nu era suficientă trimiterea în judecată a funcționarilor mărunți ci, invocând tradiția precedentelor acușări, precum cea împotriva Guvernului Manolache Costache Epureanu de la 1860³⁴, Deșliu solicita chiar „pedepsirea crimelor ministerului Catargi”, respingând lipsa de fermitate a Senatului³⁵. În concepția vehementului senator, trimiterea în judecată a funcționarilor nu ar fi adus nici un avantaj în planul înfăptuirii justiției dacă exemplul achitării reprezentanților regimului Cuza în 1866, care invocaseră în apărarea lor ordinele primite de la superiori, putea fi urmat și de cei care serviseră guvernul Catargiu. Se impunea așadar trimiterea în judecată a întregului cabinet conservator, iar pentru îndeplinirea condițiilor constituționale, în lipsa unei majorități de două treimi în Senat, Deșliu sugera concursul miniștrilor liberali pentru asigurarea majorității necesare împlinirii acestui deziderat în Adunarea Deputaților³⁶. Încercarea cooptării executivului în această acțiune s-a lovit de refuzul ministrului de Externe, Mihail Kogălniceanu. Declinând competența guvernului în respectiva materie, el făcea apel, în scopul argumentării, la teoriile specialiștilor timpului în drept constituțional³⁷. Atitudinea șefului diplomației românești, prima dintr-o suită de alte luări de poziții critice la adresa tendinței³⁸ promovate de legislativ, va fi urmată și de alți miniștri din coaliție,

³² **Ibidem**, nr. 144 din 2/14 iulie 1876, p. 3443.

³³ Intenția punerii sub acușare a conservatorilor se regăsește, în expresia ei politicianistă, în „profesiunile de credință” ale unor candidați la funcția de senatori, enunțate cu prilejul alegerilor din martie 1876. Astfel, Isaia Lerescu promitea alegătorilor din colegiul al II-lea din județul Dâmbovița că va redacta „moțiunea de a se pune sub judecată ministerul ce guverna țara de la 1871 încoace” (Vezi *Românul*, an XX, 1 aprilie 1876).

³⁴ „Ministerul de la 13 iulie”, cum a fost denumit în epocă cabinetul Țării Românești investit de domnitorul Alexandru Ioan Cuza în 1860, a fost dat în judecată de Adunarea Electivă la 14 aprilie 1861, în condițiile inexistenței încă a unei Curți de Casație, pentru comiterea unor fapte precum „călcarea drepturilor municipale”, „numeroase numiri și destituiri din funcții”, „exploatarea justiției în interesul particularilor”, „dizolvarea Adunării”, atentate împotriva libertății presei, gestiune frauduloasă a finanțelor statului. Ministerul a fost achitat, totuși, conform deciziei Curții de Casație nr. 68 din 20 septembrie 1862 (Emil Ioachimovici, **O pagină din istoria politică a României. Manolache Kostaki Epureanu**, București, Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1913, p. 31-33).

³⁵ *MO*, nr. 144 din 2/14 iulie 1876, p. 3443.

³⁶ **Ibidem**.

³⁷ Dacă, conform Constituției, competența acționării în judecată a foștilor miniștri aparținea atât domnitorului cât și Camerei, interpretările existente în constituționalismul european conduceau la ideea unei diferențieri a atribuțiilor celor două instituții, în funcție de categoriile de norme juridice încălcate, astfel: domnitorului îi revenea competența acușării pentru infracțiuni comise în contra persoanei sale, pe când cele săvârșite împotriva statului intrau în competența Camerei (**Ibidem**, nr. 145 din 3/15 iulie 1876, p. 3472).

³⁸ Cu prilejul verificării titlurilor deputaților aleși în iunie 1876 devenea sesizabil un curent de opinie favorabil pentru urmărirea judecătorească a membrilor fostului guvern conservator (George D. Nicolescu, **Parlamentul român 1866-1901. Biografii și portrete**, București, I.V. Sococ, 1903, p. 228).

cu toții întrezărind mobilul politic al acțiunii liberalilor radicali. În cadrul următoarerei ședințe, din 25 iunie 1876, un grup de senatori, printre care se regăseau, în primul rând, reputații economiști Ion Ghica și D.A. Sturdza, propunea instituirea a două comisii de anchetă, una pentru Ministerul de Finanțe, cealaltă pentru Ministerul de Război, „pentru a face cercetările cele mai întinse asupra gestiunii financiare a acestor ministere”³⁹. Extinsă ulterior, printr-un amendament al senatorului Nicolae Manolescu, și asupra Ministerului Lucrărilor Publice, propunerea relativă la aceste anchete a fost luată în dezbateră secțiunilor, iar comitetul delegaților a sintetizat-o într-un raport prezentat de D.A. Sturdza la 5 iulie 1876 prin care se solicita Senatului aprobarea instituirii comisiilor de anchetă formate din câte 3 senatori, pentru fiecare minister în parte⁴⁰. Dreptul de control al Corpurilor Legiuitoare asupra actelor Guvernului, ca „mijloc eficace de a face ca legea să fie respectată”, oferea temeiul constituțional al demersului. Motivația acțiunii consta în necesitatea verificării gestiunii financiare din ultimii ani ai guvernării conservatoare pe care, antepunându-se, autorii raportului o caracterizau ca fiind „deplorabilă”⁴¹.

Problematica situației financiare dificile, moștenită de noul cabinet al coaliției liberale, a generat dispute aprinse între senatorii liberali și conservatori. Generalul Florescu a făcut un apel în sensul acceptării concluziilor raportului în favoarea numirii comisiilor de anchetă pentru a se face lumină în ceea ce privește buna aprovizionare a armatei în timpul mandatului său de cinci ani în fruntea ministerului de Război. Acuzele la adresa activității sale proveneau, considera fostul ministru, dintr-o necunoaștere a proporțiilor în care se realizase dotarea armatei române, mărită până la un efectiv de 60.000 de oameni, în afara milițiilor⁴². Omul politic conservator propunea, așadar, date fiind imperativele de securitate ale României, care reclamau o profundă discreție în privința resurselor militare ale țării, aprobarea unei ședințe secrete a Senatului, în care să aibă posibilitatea unei detalieri a situației militare, așa cum rezulta ea la finalul perioadei în care figurase ca titular la Ministerul de Război⁴³. De asemenea, fruntașul conservator se arăta foarte indignat de faptul că vehemența acuzărilor lui D.A. Sturdza nu trăda decât resentimente și pasiuni politice⁴⁴. Liberalul moldovean acuzase direct întregul fost Guvern Catargiu că la finalul mandatului ar fi lăsat o datorie de 178 de milioane de lei provenită din impunerea de noi impozite și din împrumuturi contractate⁴⁵. Raportul privind instituirea comisiilor de anchetă nu a întâmpinat vreo opoziție semnificativă⁴⁶, un punct de vedere mai nuanțat emițând

³⁹ *MO*, nr. 146 din 4/16 iulie 1876, p. 3503.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 149 din 8/20 iulie 1876, p. 3608.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, nr. 151 din 10/22 iulie 1876, p. 3659.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 3661.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 3660.

⁴⁶ Admițând raportul cu 36 de bile albe contra 3 negre și o abținere, membrii Senatului au votat componența comisiilor de anchetă în următoarele formule: comisia de anchetă pentru Ministerul de Finanțe cuprindea pe

doar marele jurist și om politic moderat Constantin Bosianu. El ridică o chestiune de competență, susținând că datoria efectuării analizei rezultatelor fostei guvernări și, implicit, a informării națiunii, revenea Guvernului și nicidecum Senatului, încercând astfel să degreveze legislativul de responsabilitatea organizării anchetei, transferând-o în sfera guvernamentală⁴⁷.

Senatul, cu o componență favorabilă liberalilor, devenea astfel inițiatorul tuturor acțiunilor de control asupra actelor fostului cabinet conservator. Demarate la puțin timp după succesul electoral al Coaliției de la Mazar-Pașa, care au propulsat-o la guvernare în varianta Cabinetului Epureanu, acțiunile de control dispuse din inițiativă senatorială au vizat, într-o primă etapă, activitatea unora dintre foștii prefecți ai administrației Catargiu, acuzați de falsificarea alegerilor și delapidarea fondurilor publice, unii dintre ei, oameni de referință ai fostului Guvern, fiind chiar trimiși în judecată. Ulterior, anchetele au fost canalizate către unele ministere care, prin specificul lor, aveau în gestiune resurse importante, precum cel de Război, Finanțe și Lucrări Publice și ai căror foști titulari, precum Lascăr Catargi, Petre Mavrogheni, Ioan Emanoil Florescu și G.Gr. Cantacuzino, constituiau însăși elita conservatoare. Treptat, accentul demersului va cădea asupra laturii politice a „afacerii”, acuzațiile împotriva membrilor fostului Guvern se vor înmulți, noua Cameră, cu o arhitectură majoritar radicală, raliindu-se inițiativelor Senatului și aducându-și, în acest sens, o contribuție decisivă.

Deosebit de importante, pentru deslușirea semnificației raporturilor dintre executiv și legislativ și, implicit, dintre grupările și personalitățile politice care compuneau coaliția guvernamentală, sunt reacțiile unor miniștri de nuanță moderată. Aceștia, precum șeful Cabinetului, Manolache Costache Epureanu, și ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, se exprimau într-o manieră discordantă majorității parlamentare în privința acuzării și a intenției de trimitere în judecată a foștilor demnitari conservatori. Poziția lor va genera o polarizare a opțiunilor și intereselor în interiorul formațiunii politice aflată la putere, asumarea unui anumit rol în contextul politic dat, depinzând, într-o măsură relevantă, de felul în care grupările politice rezonau cu tendința legislativului. Dintre acestea, membrii „Fracțiunii libere și independente”, din rațiuni de oportunism politic, își vor însuși opțiunea liberalilor radicali și vor deveni susținători activi ai acuzării fostului minister conservator.

În ședința Adunării Deputaților din 30 iunie 1876, deputatul liberal Pantazi Ghica, fratele lui Ion Ghica, prezenta o propunere semnată de 30 de deputați prin care solicitau instituirea de comisii de anchetă pe lângă fiecare minister, cât și la nivelul județelor, pentru a se cerceta „abusurile și ilegalitățile, malversațiunile și delapidările comise de ministerele precedente în toată durată acelui regim”, în scopul întocmirii

D.A. Sturdza, Cămărășescu și Al. Giani, cea pentru Ministerul de Război pe Al. Orescu, col. Călinescu și I. Ghica, iar din comisia pentru Ministerul Lucrărilor Publice făceau parte I. Cantacuzino, N. Manolescu și Al.G. Golescu (**Ibidem**, nr. 151 din 10/22 iulie 1876, p. 3662).

⁴⁷ **Ibidem**, p. 3661.

actului de acuzare pentru darea în judecată a miniștrilor conservatori⁴⁸. Adversitatea împotriva acestora era dovedită și de interpelarea pe care, la 1 iulie 1876, impetuosul senator Deșliu o adresa guvernului, solicitând explicații pentru menținerea în funcția de agent al României la Berlin a fostului ministru al Instrucțiunii, Titu Maiorescu⁴⁹. În opinia sa, măsura menținerii în funcție a lui Maiorescu discredita țara și partidul liberal, titularul postului fiind tocmai ministrul conservator care primise un vot de blam din partea Senatului pentru activitatea sa în fruntea Ministerului Instrucțiunii Publice, fiind preferabilă mai curând o persoană din cadrul „partidului liberal”⁵⁰. Deșliu suspecta guvernul că cedase în favoarea lui Maiorescu, în urma intervenției Germaniei, solicitată, de altfel, de însuși omul politic conservator, care urmărea să-și creeze un titlu de glorie din semnarea convenției comerciale cu Germania. Din punctul său de vedere, se impunea ca la Berlin să fie trimisă „elita moralității”, care, cu necesitate, aparținea partidului său, în locul „inamicului libertăților publice, a inamicului instrucțiunii publice, a inamicului partidului liberal”⁵¹. Răspunsul a fost oferit de ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, care a subliniat calitatea nonpolitică a plenipotențiarului român în Germania, insistând asupra misiunii sale de interes național, aceea de reprezentant al României și al domnitorului însuși. Kogălniceanu atrăgea atenția asupra inconvenientelor diplomatice pe care partenerul german le-ar fi putut crea României în urma unei schimbări pe criterii de apartenență politică a reprezentantului român cu rang de agent diplomatic⁵². Ministrul de Externe lăsa să se înțeleagă că nu era nici în interesul României, nici în acela al Guvernului liberal, să afecteze relațiile cu Guvernul imperial printr-o schimbare inoportună a reprezentantului României, tocmai într-un moment în care se aflau în curs negocierile pentru încheierea convenției comerciale, și cu atât mai mult cu cât se dovedise că Titu Maiorescu era o personalitate politică agreată de partea germană. Referindu-se la motivul incompatibilității invocat în cazul acestuia, și anume votul de blam primit din partea Senatului, Kogălniceanu susținea că, în absența unei hotărâri judecătorești, măsura dispusă nu putea avea consecințe legale cum ar fi interzicerea unor drepturi: „Sentințele corpurilor legiuitoare sunt sentințe politice și cât voi fi și voi trăi, voi protesta totdeauna în contra lor”⁵³. O atitudine ostilă prezenței fostului ministru al Instrucțiunii Publice din Cabinetul Catargiu în funcția de agent diplomatic la Berlin se înregistrează și în Cameră, acolo unde liderul „Frațiunii libere și independente”, Nicolae Ionescu, interpela Guvernul pe același subiect al incapacității morale a lui Maiorescu de a ocupa funcția de agent al țării la Berlin, anunțând chiar că va propune

⁴⁸ **Ibidem**, nr. 145 din 3/15 iulie 1876, p. 3471.

⁴⁹ **Ibidem**, nr. 147 din 6/18 iulie 1876, p. 3542.

⁵⁰ **Ibidem**.

⁵¹ **Ibidem**.

⁵² **Ibidem**, p. 3543.

⁵³ **Ibidem**.

o moțiune de neîncredere în politica titularului de la Externe, Mihail Kogălniceanu⁵⁴. În urma acestor atacuri, Titu Maiorescu va demisiona din funcția de agent diplomatic în Germania⁵⁵. Intervenția profesorului ieșean îl viza în primul rând pe ministrul de Externe, ea putând fi interpretată ca o încercare de slăbire a pozițiilor acestuia și a grupării al cărui reprezentant era în guvern.

Dorința exprimată la 30 iunie 1876 era reluată în ședința Camerei din 3 iulie 1876, când un numeros grup de deputați, erijați în emisari ai „impacienței ce are țara de a vedea cu o oră mai înainte regulate compturile cu ministerul trecut”, propunea, prin vocea colonelului Vasile Gherghel, să se dispună anchete parlamentare la toate ministerele, pentru a se cerceta „cauzele care au produs dureroasa situațiune financiară” lăsată de Guvernul Lascăr Catagiu⁵⁶.

Curentul favorabil dării în judecată a membrilor guvernului conservator creștea astfel în intensitate. În ședința Adunării Deputaților din 5 iulie 1876, deputatul Nicoale Fleva făcea bilanțul celor 15 zile de când aceasta fusese convocată în sesiune extraordinară, concluzionând că până în acel moment nu se lucrase nimic eficient, neadoptându-se nici un proiect de lege din multitudinea de propuneri existente. El propunea, așadar, consultarea Guvernului în privința stabilirii acelor legi de interes prioritar care să fie dezbătute și adoptate în acea sesiune. Dând însă expresie dorinței unei însemnate părți a Adunării, Fleva propunea, în aplauzele generale, ca „mai înainte de toate trebuie să dăm în judecată ministerul trecut pentru faptele sale cele rele”, chestiune văzută de el ca prioritară, decurgând din dreptul Camerei și din necesitatea asigurării „moralității publice”⁵⁷. Pantazi Ghica se alia și el propunerii lui Fleva, susținând că era de datoria reprezentanților națiunii de a vota „o lege de înaltă moralitate, legea pedepsirii acelor culpabili care în cinci ani de zile au adus țara în starea de astăzi”⁵⁸. Discursul oratorului liberal sugera că orice operă de transformări social-politice și economice trebuie cu necesitate să fie precedată de o vindecare a sistemului bolnav, chiar prin tragerea la răspundere a vinovaților. Încercările lui Fleva de a obține anumite garanții de sprijin din partea guvernului în această direcție, au fost zădărnice de ministrul Pherekide, prezent la dezbateri, care sublinia că instituția ce reprezenta „nu are și nu poate avea nici o inițiativă”⁵⁹. Tânărul ministru al Justiției exprima astfel o poziție identică cu aceea a mult mai experimentaților săi colegi de cabinet, Manolache Costache Epureanu și Mihail Kogălniceanu, chestiunea acuzării

⁵⁴ *Ibidem*, nr. 148 din 7/19 iulie 1876, p. 3594.

⁵⁵ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, vol. I: **1855-1890**, București, Editura Librăriei Socec, 1937, p. 256.

⁵⁶ *MO*, nr. 149 din 8/20 iulie 1876, p. 3613.

⁵⁷ Acuzarea fostului cabinet conservator prelua, în concepția tânărului avocat liberal, altor legi de o stringentă necesitate, precum cea comunală, a licențelor, a drumurilor sau a celor financiare indispensabile în contextul crizei pe care o traversa România la începutul guvernării liberale (*Ibidem*, nr. 150 din 9/21 iulie 1876, p. 3638).

⁵⁸ *Ibidem*, p. 3639.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 3638.

fostului minister conservator.

Ca expresie a stării de spirit dominantă din Cameră și a dorinței asigurării unei puternice legitimități demersului lor, în cadrul aceleiași ședințe, un grup de deputați solicita Camerei numirea unei comisii formată din șapte membri pentru a elabora un proiect de lege privind responsabilitatea ministerială⁶⁰. Inexistența unei astfel de legi, în ciuda menționării necesității ei chiar în pactul fundamental din 1866, era, în opinia propunătorilor, un fapt dăunător sistemului constituțional, având în vedere că puterea legislativă, deși investită cu un drept de control asupra actelor puterii executive, era totuși lipsită de instrumentele legale pentru sancționarea unor eventuale încălcări de legi din partea anumitor guverne⁶¹. Deși ministrul de Justiție, Mihail Pherekide, confirma că un proiect de lege privind responsabilitatea ministerială se afla inclusiv în studiul ministerului său, operațiune pe care, din cauza complexității ei, el o estima ca imposibil de a fi finalizată în cursul respectivei sesiuni parlamentare, s-a admis totuși să se ia în considerație și propunerea venită din partea Adunării, proiectul final putând fi expresia apropierei mai multor concepții și puncte de vedere⁶².

Raportul comitetului de delegați ai secțiunilor, întocmit pe baza propunerilor lui Pantazi Ghica și cea a colonelului Vasile Gherghel, privind înființarea comisiilor de anchetă, era prezentat Adunării în ședința din 7 iulie 1876. Documentul, prezentat de deputatul Gherghel, propunea Camerei să numească comisii de anchetă pentru fiecare minister, compuse din câte cinci membri pentru ministerele de Război, Finanțe și Interne⁶³, respectiv din câte trei deputați pentru celelalte departamente⁶⁴. Motivele dispunerii măsurii anchetei constituiau adevărate sentințe apriorice: „deplorabila situațiune financiară lăsată de ministerele de la 12 martie 1871 și de la 4 aprilie 1876”, „ingerințe în alegeri, amestec ilegal în confecționarea listelor electorale, amestec în mersul justiției și chiar în unele cazuri suspendarea cursului ei”, „călcări ale legii contabilității prin dare de antreprize fără licitațiune și arendarea de moșii contra acelei legi”, „călcarea legii instrucțiunii prin lovirile aduse corpului profesoral, dare de burse fără concurs”, „multiplele deturnări a banilor publici de la desființarea lor bugetară și virimente de fonduri în disprețul legii contabilității”⁶⁵.

⁶⁰ **Ibidem**, p. 3637.

⁶¹ **Ibidem**.

⁶² **Ibidem**.

⁶³ Raportul a fost admis cu 91 bile albe contra 4 negre, iar comisiile de anchetă au fost votate în următoarea componență: N. Fleva, I. Carabatescu, G. Macri pentru ministerul Justiției, I. Ionescu, R. Locușteanu, D. Giani pentru ministerul Lucrărilor Publice, A. Vânav Liteanu, I.C. Fundescu, G. Mărzescu pentru ministerul de Externe, A. Vizanti, N. Voinov, A. Gheorghiu pentru ministerul Cultelor, E. Costinescu, col. Vasile Gherghel, R. Mihai, col. Leca, P. Grădișteanu pentru ministerul de Război, E. Stătescu, C. Grădișteanu, N. Blarenberg, I. Codrescu, N. Ionescu pentru ministerul de Finanțe, I. Câmpineanu, S. Mihălescu, C. Grigorescu, A. Stolojan, I. Pastia pentru ministerul de Interne (**Ibidem**, nr. 154 din 14/26 iulie 1876, p. 3761).

⁶⁴ **Ibidem**, p. 3760.

⁶⁵ **Ibidem**. Deputatul liberal M. Burileanu, delegat al secțiunilor, dezvăluia existența în Cameră a două opțiuni în privința traseului procedural al chestiunii: una radicală, reprezentată de deputații grupați în jurul propunerii lui Pantazi Ghica, care se pronunța pentru trimiterea în judecată a foștilor miniștri conservatori,

Entuziasmul manifestat de o mare parte dintre deputați în favoarea propunerilor de anchetă la diferitele ministere deținute anterior de conservatori, conduce la ideea unei adevărate vendete politice. Favorabil acestei soluții se pronunțau și liberalii moldoveni N. Ionescu și Andrei Vizanti, dornici de a vedea cât mai rapid procedura îndeplinită, astfel încât „să facem un act de înaltă justiție și să dăm o justă satisfacțiune țării atât de compromisă și bântuită de regimul trecut de la martie 1871, care în curs de cinci ani sau șase ani și-a bătut joc de țară și de legi”⁶⁶. Pentru atingerea acestui deziderat se impunea, în optica „fracționistilor”, întocmirea judicioasă a actului de acuzare, astfel încât „culpabilii să nu scape printre degete”⁶⁷. Manifestându-se deschis pentru acuzarea conservatorilor, aceștia se vor manifesta activ în acest scop, dintre ei alegându-se membri ai comisiei de anchetă la Ministerul Cultelor, acolo unde, în calitate de profesori universitari, animați de ambiții politice și resentimente personale, confirmate de evoluția ulterioară a evenimentelor, aveau tot interesul să blameze activitatea fostului ministru, mentorul spiritual al „direcției noi” din Iași, Titu Maiorescu⁶⁸.

Contradicțiile existente între o parte a Cabinetului Manolache Costache Epureanu și Adunare vor cunoaște o nouă confirmare cu prilejul dezbaterilor din cadrul ședinței de la 8 iulie 1876, care au însoțit adresa ei de răspuns la mesajul Tronului⁶⁹. Conținutul acesteia a constituit subiectul polemicii dintre primul-ministru Epureanu și Nicolae Blaremburg, raportorul adresei. Șeful Guvernului lua astfel atitudine împotriva intenției acuzării fostului ministru conservator, contestând oportunitatea menționării ei în cuprinsul documentului, în condițiile în care Adunarea votase deja constituirea comisiilor de anchetă⁷⁰. Manolache Costache Epureanu făcea un apel la tactul politic al membrilor Camerei, de a elimina paragraful referitor la acuzațiile ce se aduceau miniștrilor conservatori dat fiind caracterul lor lipsit de

fără a mai proceda la formarea comisiilor de anchetă, actele precedentelor două cabinete incriminându-i în mod indiscutabil, și una mai „legalistă”, a deputaților raliați în jurul propunerii sale, conform căreia „să nu se pronunțe darea în judecată până nu se vor numi comisii parlamentare care să constate fapte pozitive a căror veritate evidentă să aibă de efect a face pe judecătorii indicați de lege a-i condamna, iar nu a-i achita” (*Ibidem*, p. 3761).

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Punerea în disponibilitate a lui Mihai Eminescu, la 3 iunie 1876, din funcția de revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui, pe baza raportului ministrului liberal al Instrucțiunii Publice, G. Chițu, este sugestivă pentru motivația politică care a însoțit unele decizii guvernamentale în schimbările de personal (*Ibidem*, nr. 127 din 10/22 iunie 1876, p. 3059). În ciuda unei activități responsabile în fruntea revizoratului celor două județe, desfășurată pe parcursul unui întreg an școlar (1 iulie 1875-3 iunie 1876), fiind numit în timpul mandatului ministrului conservator Titu Maiorescu, Eminescu se vedea destituit din funcție, victimă a unor influențe politice de care nu era străin omul politic liberal, profesor de istorie de la Universitatea din Iași, Andrei Vizanti (Vezi G. Călinescu, **Viața lui Mihai Eminescu**, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 200).

⁶⁹ *MO*, nr. 155 din 15/27 iulie 1876, p. 3796.

⁷⁰ *Ibidem*.

concretețe precum și absența lor care făcea imposibilă orice apărare⁷¹. Blaremborg, cu talentul său oratoric propriu avocaților de succes, reușea să mute sensul disputei sale cu șeful guvernului, insistând, fapt semnificativ, pe ideea unui conflict dintre Cabinet și Cameră. Rezervele primului-ministru față de oportunitatea inserării în adresă a intenției anchetării fostului guvern erau exagerate de Blaremborg, care le interpreta în sensul unei interdicții pe care guvernul intenționa să o impună în această privință Adunării, „simbolul alegerii libere”⁷². Prin această atitudine, afirma el, executivul nu făcea altceva decât să zdruncine încrederea legislativului în posibilitatea colaborării celor două instituții, reacția primului-ministru dovedind refuzul echipei ministeriale de a susține acțiunea politică demarată împotriva fostului minister conservator⁷³. Finalul discursului său, pronunțat în termeni extrem de apăsați, sugerând chiar intenția unei răzbunări politice împotriva precedentelor Cabinete de dreapta⁷⁴, dezvăluia proiectul liberalilor de a valorifica respectivul moment pentru a da lovitura de grație partidului conservator, condamnându-l la o veritabilă moarte politică. El căpăta, totodată, sensul unui ultimatum acordat formațiunii guvernamentale conduse de Manolache Costache Epureanu, a cărei existență era condiționată, voalat, de aderarea la punctul de vedere predominant din Cameră: „Și dacă doriți ca domnia D-voastră să nu fie efemeră ca aceea a predecesorilor D-voastră de tristă memorie, nu-i imitați; *căutați cu grijă să închideți definitiv ușa oricărei întoarceri a reacțiunii*, fiți mereu împăcați cu opiniunea și căutați a întemeia și a lăsa ceva în urma D-voastră. Nu ne siliți mai ales pe noi, mandatarii adevărați ai națiunii, a da la rândul nostru țării spectacolul acela umilit și demoralizator pe care l-au dat oamenii trecutului”⁷⁵.

Anchetele dispuse la unele ministere înaintau cu repeziciune, astfel că, în ședința Adunării din 10 iulie 1876, deputatul N. Voinov anunța finalizarea lucrărilor comisiei de anchetă la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, recomandând totodată urgentarea anchetelor la celelalte ministere, astfel încât anterior înaintării raportelor, membrii comisiei să aibă suficient timp la dispoziție pentru o prealabilă consultare în privința formei și a modului de redactare a acestora⁷⁶. Doar în privința anchetei în curs de desfășurare de la Ministerul de Război, deputatul P. Grădișteanu solicita un timp suplimentar pentru a putea înmăna „nemăsurate vrafuri de abuzuri, de ilegalități, de violări ale legilor comise în ministerul de război”, cerere încuviințată cu vii aplauze⁷⁷. Imediat însă, fără a mai aștepta finalizarea anchetelor de la celelalte ministere, într-o

⁷¹ **Ibidem.**

⁷² **Ibidem**, p. 3797-3798.

⁷³ **Ibidem.**

⁷⁴ „Când spuneam altă dată pretinsului partid conservator, pe atunci când el se răsfăța triumfător pe aceste bănci că-i dau rendez-vous pentru ziua când nu va mai fi la putere ca să văd ce mai înseamnă în opiniune, în urma greșelilor de tot felul ce acumulate, el râdea cu hohote și mă trata de visător, dacă nu și de nebun; căci toți se cred la noi vecinici îndată ce se văd la putere. Dar ora răspunderii a sunat și băncile acestea, văduve de toți sprijinatorii entuziaști ai aceluia regim, vă spun îndestul ce soartă-i așteaptă” (**Ibidem**).

⁷⁵ **Ibidem.**

⁷⁶ **Ibidem**, nr. 158 din 16/28 iulie 1876, p. 3894.

⁷⁷ **Ibidem.**

atmosferă de „entuziasm” general, Nicolae Fleva citea propunerea scrisă de 80 de deputați de punere sub acuzație a 11 foști miniștri din guvernele Lascăr Catargiu (11 martie 1871-30 martie 1876) și Ioan Emanoil Florescu (4-26 aprilie 1876): Lascăr Catargiu, Petru Mavrogheni, Gen. Ioan Em. Florescu, Titu Maiorescu, George Costaforu, Alexandru Lahovari, George Cantacuzino, Vasile Boerescu, Theodor Rosetti, Petre. P. Carp, Christian Tell și Nicolae Crețulescu⁷⁸. Erau exceptați totuși de la acuzare patru foști miniștri ai administrației conservatoare, Ion Bălăceanu, Ion Strat și Theodor Rosetti, ultimul fiind și investit, la 31 martie 1876, ca magistrat la Curtea de Casație și Justiție⁷⁹, precum și însuși primul-ministru Manolache Costache Epureanu, din motive evidente⁸⁰.

Semnatarii își propuneau să realizeze „un act de înaltă dreptate de a da în judecată pe autorii principali ai acelor crime, cari au împins pe acei agenți inferiori de a comite ilegalități în paguba suveranității naționale”⁸¹, o parte din aceștia fiind deja acuzați și arestați. Pentru majoritatea liberală, în scopul atingerii acestui deziderat, se impunea chiar abandonarea altor preocupări de ordin legislativ. În acest sens se exprima Nicolae Fleva, la 13 iulie 1876, cerând amânarea discuției generale asupra raportului comitetului delegaților secțiunilor pe marginea „convențiunii de comerț și navigațiune” româno-rusă aflată pe ordinea zi, în favoarea dezbaterii asupra raportului așteptat al secțiunilor în chestiunea propunerii punerii sub acuzare⁸². Cum pe ordinea de zi figura un subiect extrem de important ce privea relațiile comerciale ale României cu puternicul ei vecin din Răsărit, tratat într-un raport a cărui dezbatere a fost stabilită de comun acord de Cameră și de Guvern, reacția ministrului de Externe Kogălniceanu a fost promptă și extrem de tranșantă. După ce taxa propunerea lui Fleva ca lipsită de cavalerm, Kogălniceanu sublinia poziția deosebit de delicată în care se încerca a fi plasat guvernul, presat astfel să consimtă la „precipitarea dării în judecată a miniștrilor”⁸³. În această chestiune, afirma ministrul, „pozițiunea noastră ne

⁷⁸ **Ibidem**, nr. 159 din 20 iulie/1 august 1876, p. 3923.

⁷⁹ T. Maiorescu, **Istoria contimporană...**, p. 85.

⁸⁰ Neacuzarea lui Manolache Costache Epureanu, din considerente de colaborare politică de moment, era comentată ironic în presa de opoziție: „D. Epureanu s-a spălat de păcate ștergându-se cu pulpanele d-lui Rosetti” (*Trompeta Carpaților*, an XIV, nr. 1259, 19 august 1876, p. 1).

⁸¹ Conform documentului, principalul cap de acuzare se referea la „violarea Constituțiunii și a drepturilor cetățenești prin siluirea voinței alegătorilor, prin falsificarea listelor electorale și prin toate ilegalitățile comise de acest guvern în alegeri, toate acestea denunțate prin presă și constatate prin comisiunile de anchete parlamentare ale Senatului”, ceea ce constituia „un abuz de putere comis în contra particularilor ” și mai ales „o crimă contra siguranței statului”. La acesta se mai adăuga „corupțiunea prin protecțiunea acordată criminalilor”, „risipirea banilor publici, ruina finanțelor țării, angajarea statului în concesiuni dezastruoase fără să fi avut prevăzute alte resurse decât un împrumut a cărui nerealizare a expus statul la complicațiuni funeste”. Guvernul se făcea vinovat de încălcarea „legii contabilității, legea instrucțiunii publice și alte cari constituiesc fapte pedepsite de legea penală ca abuz de putere”. Sintetizând, deputații liberali propuneau „punerea în acuzațiune pentru violarea Constituțiunii și a libertăților publice; pentru risipă de bani publici, pentru abuz de putere” (*MO*, nr. 159 din 20 iulie/1 august 1876, p. 3922-3933).

⁸² **Ibidem**, nr. 161 din 23 iulie/4 august 1876, p. 3999.

⁸³ **Ibidem**.

impune să fim cu desăvârșire neutri, nimic mai mult; dar nu voi să precipităm darea lor în judecată”⁸⁴. Ca atare, el insista pentru abordarea cu prioritate a convenției româno-ruse, reafirmând necesitatea menținerii neutralității guvernului în cauză.

Depus la 15 iulie 1876 la biroul Camerei, raportul privind darea în judecată a fostului Cabinet a fost imediat retras, invocându-se necesitatea completării lui. Discuțiile aprinse care au urmat dezvăluiau nerăbdarea unei mari părți a deputaților de a vedea finalizată procedura de trimitere în judecată a miniștrilor conservatori, apelând, în scopul argumentării, la imperativele de ordin național⁸⁵, electoral, prin invocarea mandatelor cu care fuseseră investiți de către alegătorii din teritoriu, precum și la pretinsa notorietate reprobabilă a actelor regimului Catargiu și Florescu⁸⁶. Existând temerea că trimiterea în judecată nu se va putea realiza în timpul sesiunii extraordinare din cauza deselor amânări, apăreau chiar propuneri, precum aceea a deputatului N. Dimancea, pentru a se declara Camera în permanență⁸⁷. Sesizând nerăbdarea colegilor săi, Nicolae Ionescu făcea apel la moderație în privința modului de susținere a ideii procesului și la răbdare, întrucât, considera profesorul ieșean, o chestiune de complexitatea trimiterii în judecată a unui guvern impunea întocmirea unui raport ireproșabil, cu atât mai mult cu cât era de așteptat un impact mediatic important, inclusiv în presa străină⁸⁸.

„Raportul relativ la darea în judecată a fostului minister” a fost prezentat de deputatul liberal Anastase Stolojan, în ședința Camerei din 19 iulie 1876, după un apel al președintelui C.A. Rosetti adresat deputaților prezenți, „spre a-l asculta cu toată gravitatea situațiunii și cu inima pătrunsă de durere ca și națiunea”⁸⁹. El a fost întâmpinat cu o profundă indignare din parte domnitorului Carol I, care protestează împotriva dării în judecată a fostului minister în cadrul Consiliului de Miniștri⁹⁰.

Documentul preciza, în debutul său, temeiul legal și dreptul de control ce le era

⁸⁴ **Ibidem**.

⁸⁵ Pantazi Ghica considera că „chestiunea dărei în judecată a fostului minister este mult mai importantă decât afacerea Crawley, decât convențiunea cu Rusia, este mult mai gravă pentru că este onoarea țării în joc” (**Ibidem**, nr. 166 din 29 iulie/10 august 1876, p. 4172).

⁸⁶ D. Giani dezaproba tendința de tergiversare din partea Adunării: „În curs de cinci ani am numărat destule fapte ale ministerului trecut și am adunat toate elementele pentru darea lui în judecată, astfel încât eram pe deplin edificați și nu ne lipsea decât mijloacele de a putea procede. Ei, bine, astăzi când avem acele mijloace, când toată Camera și țara întreagă strigă a se da în judecată acel minister, pentru ce mai voiți să se facă amânări când nu aveți decât să propuneți punerea în acuzațiune a acelui minister?” (**Ibidem**, p. 4173).

⁸⁷ „Am votat convențiunea cu Rusia, am votat afacerea Crawley, nu putem ieși de aici până când nu vom trimite înaintea justiției pe acei cari au violat conștiința prin încheierea acelor convențiuni pe cari noi le-am găsit ca fapte împlinite și pe cari ei nu le-au putut obține decât falsificând în timp de cinci ani reprezentațiunea națională. Țara, nu trebuie să uităm, este cu noi de la o margine la alta și întârzierea noastră în împlinirea acestei datorii ar fi ceva pe care nu voi să-l calific” (**Ibidem**, p. 4171).

⁸⁸ **Ibidem**.

⁸⁹ **Ibidem**, nr. 169 din 1/13 august 1876, p. 4261.

⁹⁰ **Memoriile regelui Carol I al României (de un martor ocular)**, vol. VIII, Editura Tipografiei Ziarului „Universul”, f.a.

conferit deputaților de calitatea lor de reprezentanți ai unei națiuni care reclama cercetarea „tristelor vicisitudini politice ale celor din urmă cinci ani”⁹¹, iar darea în judecată a miniștrilor, ca sancțiune, deriva din principiul responsabilității acestora.

Comisiile de anchetă ale Senatului și ale Camerei procuraseră, ca elemente probatorii, doar o parte a corespondenței telegrafice secrete dintre guvern și prefecți, întreținută cu prilejul ultimelor alegeri senatoriale din 1876, întrucât o mare parte din ea, se arăta în raport, încălcându-se prevederile legii telegrafico-poștală, fusese distrusă înaintea termenului legal de un an de la emitere din ordinul premierului Lascăr Catargiu⁹², depozitiile a numeroși martori, precum agenți superiori ai puterii publice, și acte oficiale găsite în arhivele anumitor autorități⁹³. Pe baza acestora, comisiile de anchetă procuraseră un „material abundent și convingător”⁹⁴. Ca „acuzare generală”, foștii miniștri conservatori se făcuseră vinovați de „violările de Constituțiune, falsificare prin fraudă, violență și corupere a reprezentațiunii naționale” și pe cale de consecință, de „călcările de legi, ruinarea finanțelor, compromiterea creditului țării”⁹⁵.

Documentul continua cu prezentarea capetelor de acuzare pentru fiecare fost ministru al fostului Guvern conservator. Astfel, conform datelor prezentate în raport, fostul prim-ministru, Lascăr Catargiu, „printr-un plan concertat de violențe și de corupere”, ar fi atentat la însuși principiul reprezentativității, consecința fiind tocmai suprimarea „exercițiului electoral”⁹⁶. Pentru realizarea acestui scop, administrația și-ar fi subordonat justiția, armata și finanțele și ar fi recurs la revizuirea unor legi, precum cea comună și **Codul Penal**, care i-ar fi permis compunerea consiliilor comunale rurale cu elemente înstărite, apropiate partidului conservator, restrângerea libertății presei și a atribuțiilor juriului⁹⁷. Urmarea practică a acestei politici fusese, în opinia acuzatorilor, falsificarea listelor electorale și implicit influențarea gravă a rezultatului alegerilor. Prin aceste abuzuri se încălcăse însuși principiul separației puterilor în stat, executivul impunându-și voința politică în fața puterii legislative, devenită „un trist simulacru”, iar justiția redusă la condiția de „instrument în mâna miniștrilor, spre a falsifica listele electorale, spre a ingera în alegeri, spre a pedepsi pe acei independenți și a ocroti pe cei culpabili”⁹⁸. Fiind preocupat cu astfel de „manopere politice”, Guvernul neglijase, după autorii raportului, interesele generale ale statului. La aceasta se mai adăuga risipa banilor publici, cheltuiți pentru a întreține întregul sistem de corupție și concesiunile oneroase oferite străinilor în scopul menținerii sprijinului politic extern. Consecințele acestor practici de guvernământ se repercutaseră asupra populației, care devenise ținta unei

⁹¹ *MO*, p. 4262.

⁹² *Ibidem*, p. 4262-4263.

⁹³ *Ibidem*, p. 4264.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 4262.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

politici fiscale excesive, menită a colecta resursele financiare necesare acoperirii împrumuturilor și a deficitelor bugetare înregistrate an de an⁹⁹.

Din parcurgerea telegramelor descoperite rezulta că justiția, condusă de către Alexandru Lahovary, jucase un rol important în impunerea voinței cabinetului conservator în alegeri. Ministrul ar fi dispus destituirile sau promovările în funcții ale magistraților, după interesele politice ale partidului guvernamental și ar fi impus, la cererea prefecților din teritoriu, amânarea sau suspendarea cursurilor proceselor în care erau implicați alegători guvernamentali, agenți electorali sau chiar prefecți¹⁰⁰. Ultimii au beneficiat de tratament preferențial, însuși premierul Lascăr Catargiu intervenind în favoarea lor pentru a nu suporta rigorile proceselor în care figurau la diferite instanțe. Era invocat cazul prefectului de Putna, Nicolaide, scos de sub urmărirea penală la intervenția șefului conservator, beneficiind de precedentele interpretări ale legilor făcute de Guvern prin încălcarea dispozițiilor constituționale care acordau competența exclusivă în această chestiune puterii legislative¹⁰¹.

Ministerul de Război, condus în cei cinci ani de guvernare conservatoare de către generalul Florescu, își adusese, potrivit concluziilor anchetei, o contribuție majoră la succesele electorale ale candidaților Guvernului. Ea se concretizase prin influențarea ofițerilor de a vota reprezentanții dreptei și prin acțiunile de descurajare și de intimidare pe care trupele le desfășuraseră împotriva alegătorilor opoziției. Erau invocate violențele campaniei electorale pentru alegerile pentru Cameră din 1871 și, mai ales, din 1875, când „bandele electorale, părăsind orice travestire, luau parte pe față, mână în mână cu poliția la orgiile electorale”¹⁰². Pe de altă parte, sub pretextul înzestrării armatei, fondurile de la buget, „prin viramente continue”, fuseseră „cu desăvârșire subordonate bunului plac ministerial”¹⁰³. Raportul mai aducea acuzații activității ministrului Florescu și în privința încălcării „legii pozițiunii ofițerilor”, a înaintării în gradele militare și a „regulamentului asupra administrațiunei și contabilității militare”¹⁰⁴.

Politica financiară a Guvernului Catargiu constituia un alt punct de acuzare împotriva sa. În ciuda promisiunilor miniștrilor de Finanțe, Petre Mavrogheni și George Gr. Cantacuzino, în sensul asigurării echilibrului financiar al țării, fără a mai recurge la noi impozite și împrumuturi, valorificând doar veniturile interne, realitățile le dezmințiseră promisiunile. Fiecare din cei șase ani de guvernare conservatoare înregistrase deficite, pe care miniștrii fie că le diminuaseră ponderea, fie chiar le tăinuiseră¹⁰⁵. Mai mult, în scopul ascunderii dimensiunilor tragice ale situației financiare, se arăta în raport, Mavrogheni ordonase să se înscrie în situațiile financiare

⁹⁹ **Ibidem**, p. 4263.

¹⁰⁰ **Ibidem**.

¹⁰¹ **Ibidem**, p. 4266.

¹⁰² **Ibidem**, p. 4264.

¹⁰³ **Ibidem**, p. 4267.

¹⁰⁴ **Ibidem**.

¹⁰⁵ **Ibidem**, p. 4265.

ale anilor 1870, 1871 și 1874 venituri care nu fuseseră realizate nicicând. Drept urmare, ministerul fusese nevoit să contracteze noi împrumuturi, precum cel de 30 de milioane, pentru a acoperi deficitul pe anul 1876. Legea contabilității statului fusese încălcată în mai multe rânduri în mod flagrant, acordându-se sume chiar diferiților parteneri de negocieri¹⁰⁶. Necesitatea finanțării sistemului de interese al Guvernului a condus la perceperea de contribuții ilegale, incriminate ca atare de **Codul Penal**. Acestea fuseseră mascate sub forma unor abonamente impuse comunelor la diferite publicații, precum *Arhiva rurală*, începând cu 1872¹⁰⁷. Deturnarea banilor publici în favoarea clientelei politice a Guvernului sau pentru propaganda conservatoare era menționată, de asemenea, în raportul prezentat Camerei. Tipărirea din bani publici, la Imprimeria Statului, a ziarului de orientare progubernamentală *Curierul de București*, distribuit împreună cu *Monitorul Oficial*, constituia exemplul elocvent¹⁰⁸.

Raportul incrimina în termeni severi și activitatea desfășurată de Titu Maiorescu în fruntea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Urmând „un plan de răsturnare politică și socială a țării”, conservatorii încercaseră inclusiv modelarea educației, „care s-o facă supusă vederilor guvernului și plecată sub jugul ce-i pregătea”¹⁰⁹. Mandatul acestuia se caracterizase prin „disprețul cel mai mare al legilor existente și risipa banilor publici”¹¹⁰. De asemenea, potrivit concluziilor anchetei, politica de încadrări și destituiri urmată de ministrul Instrucțiunii în privința institutoarelor și a profesorilor universitari demonstra încălcarea legii instrucțiunii publice precum și satisfacerea interesului personal¹¹¹. Tot acestuia i se reproșa că ar fi dispus „după bunul său plac” de fondurile ministerului destinate unor activități specifice, „pentru sine însuși” sau atribuindu-le fără concurs protejaților săi ca burse pentru studii în străinătate sau fără nici o justificare, precum sumele acordate lui I. Slavici și lui M. Eminescu¹¹².

În rezoluțiile finale ale raportului erau acuzați public nouă dintre foștii miniștri ai administrației de la 1871-1876: Lascăr Catargiu¹¹³, Petre Mavrogheni¹¹⁴, George

¹⁰⁶ **Ibidem.**

¹⁰⁷ **Ibidem**, p. 4266.

¹⁰⁸ **Ibidem.**

¹⁰⁹ **Ibidem**, p. 4268.

¹¹⁰ **Ibidem.**

¹¹¹ **Ibidem.**

¹¹² **Ibidem.**

¹¹³ Fostul premier și ministru de Interne era acuzat pentru că „în comună înțelegere cu colegii săi a abuzat de puterea sa, spre a falsifica alegerile și a lipsi pe cetățeni de liberul exercițiu al drepturilor civice, călcând Constituțiunea țării și dispozițiile codicelui penal; a oprit pe magistrați de a-și îndeplini datoria și suspendând prin aceasta cursul justiției; a întrebuințat în propriul său folos banii publici, ceea ce constituie o adevărată delapidare; a ajutat cu bună știință pe colegul său de la Finanțe în violarea legii bugetare, a legii contabilității generale a statului cauzând prin aceasta o pagubă însemnată tezaurului public” (**Ibidem**).

¹¹⁴ Fostului ministru de Finanțe i se imputa că „a falsificat bugetul și situațiunile financiare ale statului în scopul criminal de a ascunde adevărul spre a se menține la putere ceea ce a afundat statul în datorii și cheltuieli enorme” încălcându-se legea contabilității; „a fost autorul principal al pagubei însemnate cauzate fiscoi prin violarea legii bugetare”, a legii contabilității generale a statului; „a arătat nesupunere la

Gr. Cantacuzino¹¹⁵, Ioan Em. Florescu¹¹⁶, Alexandru Lahovary¹¹⁷, Vasile Boerescu¹¹⁸, George Costa-Foru¹¹⁹, Titu Maiorescu¹²⁰ și Nicolae Crețulescu¹²¹.

Raportul supus dezbaterii deputaților mai prevedea înființarea, în baza art. 77 din Regulamentul Adunării Deputaților, a unui comitet de acuzare alcătuit din șapte membri, având drept competență, în temeiul art. 101 din **Constituție**, de „a face, în numele Adunării Deputaților orice acte de urmărire și a lua, ca instanță de instrucțiune, măsurile necesare pentru a asigura mersul justiției și descoperirea adevărului”¹²². El trebuia să activeze „în permanență” până la sfârșitul procesului, putea să delege toate sau numai o parte din drepturile lui unuia sau mai multor membri și să facă „toate rechizițiunile, susținând și dezvoltând acuzațiunea dinaintea

deciziunile Înaltei Curți de Conturi și astfel a oprit executarea unei deciziuni judecătorești” (**Ibidem**).

¹¹⁵ Ca ministru de Finanțe, pentru că „a falsificat bugetul și situațiunile financiare ale statului în scopul criminal de a ascunde adevărul spre a se menține la putere ceea ce a afundat statul în datorii și cheltuieli enorme”; a violat legea contabilității generale a statului (**Ibidem**).

¹¹⁶ Fostul ministru de Război se făcea vinovat, în optica acuzatorilor, pentru că „în comună înțelegere cu colegii săi a abuzat de puterea sa, spre a falsifica alegerile și a lipsi pe cetățeni de liberul exercițiu al drepturilor civice, călcând Constituțiunea țării și dispozițiile codicelui penal; a oprit pe magistrați de a-și îndeplini datoria și suspendând prin aceasta cursul justiției”; a încălcat „legea bugetare, legea contabilității generale a statului cauzând prin aceasta o pagubă însemnată tezaurului public făcând o nemaiauzită risipă; a violat legea pozițiunii ofițerilor, legea de înaintare și regulamentul asupra administrațiunei și contabilității militare; a ajutat cu bună știință pe colegul său de la Finanțe în violarea legii bugetare, a legii contabilității generale a statului cauzând prin aceasta o pagubă însemnată tezaurului public” (**Ibidem**).

¹¹⁷ Conducătorul Ministerului Justiției era acuzat că „în calitatea sa de ministru, în înțelegere cu colegii săi a abuzat de puterea sa, spre a falsifica alegerile și a lipsi pe cetățeni de liberul exercițiu al drepturilor civice, călcând Constituțiunea țării și dispozițiile codicelui penal; a oprit pe magistrați de a-și îndeplini datoria și suspendând prin aceasta cursul justiției; a abuzat de puterea sa, servindu-se de numirile în magistratură ca mijloc de corupțiune electorală; a dat ajutor colegului său de la Finanțe în violarea legii contabilității generale a statului” (**Ibidem**, p. 4269).

¹¹⁸ Fostul șef al diplomației românești era acuzat că „în comună înțelegere cu colegii săi a abuzat de puterea sa, spre a falsifica alegerile și a lipsi pe cetățeni de liberul exercițiu al drepturilor civice, călcând Constituțiunea țării și dispozițiile codicelui penal” (**Ibidem**).

¹¹⁹ Ca fost ministru de Externe și de Justiție i se reproșa că „în comună înțelegere cu colegii săi a abuzat de puterea sa, spre a falsifica alegerile și a lipsi pe cetățeni de liberul exercițiu al drepturilor civice, călcând Constituțiunea țării și dispozițiile codicelui penal; în comună înțelegere cu colegii săi, a adus pagube însemnate statului prin violarea legii bugetare, a legii contabilității generale a statului” (**Ibidem**).

¹²⁰ Fostul ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice era acuzat pentru că „în comună înțelegere cu colegii săi a abuzat de puterea sa, spre a falsifica alegerile și a lipsi pe cetățeni de liberul exercițiu al drepturilor civice, călcând Constituțiunea țării și dispozițiile codicelui penal; a oprit pe magistrați de a-și îndeplini datoria și suspendând prin aceasta cursul justiției; a călcat legea instrucțiunii publice; a întrebuințat în propriul său folos banii publici, ceea ce constituie o adevărată delapidare; a violat legea contabilității generale a statului” (**Ibidem**).

¹²¹ Fostului ministru de Justiție și Lucrări Publice i se aduceau acuzele că „a ajutat cu bună știință pe colegul său de la Finanțe în violarea legii bugetare, a legii contabilității generale a statului cauzând prin aceasta o pagubă însemnată tezaurului public; risipa de bani publici prin viramente de credite și deturmarea lor de la destinațiunea anume prevăzută prin bugete precum creditul de 117.546 lei cheltuieli la expozițiunea de la Viena din 1873 și nejustificat și altele asemenea” (**Ibidem**).

¹²² **Ibidem**, p. 4269.

curței de justiție și de casațiune”¹²³. În alegerea membrilor comisiei se urmărea ca aceștia să fie în principal juriști și nicidecum oameni de finanțe sau militari¹²⁴.

La finalul său, documentul cuprindea o anexă totalizând 150 de telegrame reprezentând corespondența purtată de Guvern cu prefectii și alte instituții locale, considerată ca probă în acuzația de ingerințe electorale¹²⁵.

Dezbaterile care au urmat citirii raportului, centrate pe două chestiuni de ordin principal, solidaritatea ministerială în fața acuzării și constituționalitatea atribuțiilor comitetului de acuzare, dezvăluiau contradicțiile existente între Cabinet și Cameră, pe de o parte, precum și între majoritatea deputaților liberali, favorabilă ideii unui proces împotriva foștilor miniștri, și o infimă minoritate, extrem de reticentă la această soluție, apropiată lui Manolache Costache Epureanu și Mihail Kogălniceanu. Astfel, președintele Consiliului de Miniștri declara, în fața Camerei, că era dispus, din solidaritate cu foștii săi colegi din Cabinetul Catargiu, de a se pune la dispoziția comisiei de anchetă pentru verificarea actelor și a activității sale din perioada în care a activat ca ministru de Justiție, noiembrie 1872-aprilie 1873¹²⁶. Fostul ministru conservator își justifica prezența în fruntea Guvernului, alături de „diferitele nuanțe ale partidului liberal”, prin deosebirile de opțiuni în materie economico-financiară care l-au plasat în opoziție față de foștii săi colegi cât și prin necesitatea „restabilirii libertăților noastre constituționale”¹²⁷. Intervenția primului-ministru, dincolo de considerentele morale care au determinat-o, pune sub semnul îndoielii oportunitatea menținerii pe mai departe a respectivei formule ministeriale sub propria sa conducere, în condițiile în care se continua procedura demarată împotriva foștilor săi colaboratori. În același sens se exprima și liberalul moldovean Gheorghe Mărzescu, un adversar al acțiunii împotriva conservatorilor¹²⁸ care, invocând ca reper teoretic Constituția franceză din 1875, sublinia existența unei responsabilități comune a tuturor miniștrilor pentru politica generală a Guvernului, în integralitatea sa, dar și o responsabilitate individuală, a fiecărui ministru, pentru actele proprii sale administrații. În mijlocul unei dezaprobări generale, liberalul moldovean dezvoltă raționamentul conform căruia, dacă foștii miniștri erau responsabili solidar pentru „călcarea drepturilor și libertăților constituționale”, atunci se impunea clarificată

¹²³ **Ibidem.**

¹²⁴ **Ibidem**, nr. 173 din 6/18 august 1876, p. 4359.

¹²⁵ **Ibidem**, nr. 170 din 3/15 august 1876, p. 4288-4299.

¹²⁶ „Vă este cunoscut că în timp de 2 sau 3 luni am ocupat și eu funcțiunea de ministru în acest interval de 5 ani, și dacă nu am pe conștiință nici un act pe care nu l-aș putea justifica înaintea țării, totuși n-aș voi un moment măcar să fie banuală că aș datora vreunei favori trecerea cu vederea a numelui meu. De aceea declar că, pentru timpul cât am fost ministru, împreună cu acei domni, și pentru actele unde se va găsi iscălitura mea, eu pentru legile țării mele, mă fac responsabil și zic că, dacă comisiunea de dare în judecată, ar găsi asemenea fapte, mă voi supune legilor, ca să nu se insinueze că eu sunt pus la adăpostul pozițiunei mele de azi, la adăpostul legăturilor ce am cu mulți domni deputați dintre dvs.” (**Ibidem**, nr. 171 din 4/16 august 1876, p. 4311).

¹²⁷ **Ibidem.**

¹²⁸ G. Mărzescu, **Martirii de la 48 și salvatorii de la 66**, București, Typographia Curții, 1878, p. 32.

chestiunea responsabilității lui Manolache Costache Epureanu, președintele Consiliului, ca fost ministru în guvernul conservator¹²⁹. Acuzat că intenționa să se sustragă de la votarea punerii sub acuzare prin invocarea teoriilor constituționalismului englez, care tindeau să înlocuiască trimiterea în judecată a miniștrilor cu acordarea votului de neîncredere cabinetului, deputatul ieșean recomanda prudență și moderație, „ca să nu fim taxați că am fost precipitați când am săvârșit acest act de justiție reclamat de țara întreagă”¹³⁰. Ministrul de Interne, Vernescu, reafirma imparțialitatea Guvernului în cauză și ridica un semn de întrebare asupra neconstituționalității articolului 9 din raport, referitor la atribuțiile comitetului de acuzare, care permitea deputaților să se instituie în acuzatori și judecători, subminând competența puterii judecătorești¹³¹. Era începutul unei acerbe dezbateri care se va desfășura pe parcursul a mai multor ședințe în Cameră, precum și în presă.

Discursul oratorului Nicolae Ionescu, favorabil admiterii raportului, dezvăluia linia de conduită pe care înțelegea să o urmeze „Frațiunea liberă și independentă” în noul context politic. Cu o pondere însemnată în cadrul Adunării, gruparea condusă de profesorul ieșean va urmări obținerea unor avantaje, chiar posturi ministeriale, în urma unei eventuale schimbări de cabinet. În acest scop, liderul fracționist va întrebuița frecvent, în desele sale luări de cuvânt, un ton vehement la adresa fostului Guvern conservator¹³² neomițând, totodată, să dea expresie și convingerilor sale antidinastice¹³³.

După admiterea raportului¹³⁴, în ședințele Adunării din 20 și 21 iulie 1876, au avut loc dezbaterile pe marginea fiecărei rezoluții din cuprinsul acestuia¹³⁵. Acestea

¹²⁹ *MO*, nr. 171 din 4/16 august 1876, p. 4316.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*, p. 4317.

¹³² În concepția sa, regimul trecut nu fusese expresia unui partid în accepțiunea sa constituțională, aceea de „noblețe cea mare care se poate grupa în jurul unei idei”, caracteristică singurului partid organizat, a partidului liberal, ci aceea a unei „facțiuni” care, insinuându-se ca apărătoare a dinastiei, obținuse protecția Tronului, pentru ca, la adăpostul lui, să devină „conspiratorul contra Constituției” (*Ibidem*, nr. 172 din 5/17 august 1876, p. 4334).

¹³³ Apostol Stan, *op.cit.*, p. 71. Invocând sistemul constituțional britanic al „neresponsabilității și infailibilității suveranului”, N. Ionescu, deși declara că „suveranul nu este în joc”, îi reproșa totuși că avusese „intențiunea de a guverna, de a se amesteca în luptele de partidă”. Pentru această tendință, miniștrii erau raspunzători pentru că nu opuseră un drept de veto în numele națiunii. Domnitorul trebuia să fie „acea ființă înaltă care trebuie să fie cu totul străină de jocul și luptele de partidă și care din înălțimea sa nu are altă misiune mai sănătă decât de a face să se respecte pactul nostru fundamental pe care a jurat” (*Ibidem*).

¹³⁴ Raportul supus la vot în ședința Adunării de la 19 iulie 1876, de către președintele Adunării, C.A. Rosetti, a fost luat în considerare cu 98 de voturi pentru, 1 împotrivă (Dimitrie Donici), abținându-se, pe lângă deputații A. Celibidache, D. Crăciunescu, și miniștrii M.C. Epureanu, M. Pherekide, G. Slăniceanu, G. Vernescu (*MO*, p. 4335).

¹³⁵ Rezoluția în privința acuzării lui Lascăr Catargiu a fost votată cu 98 de bile albe contra 3 negre, admitându-se ca noi capete de acuzare, peste cele cuprinse în raport, următoarele: „întrebuițând și forța publică contra pacinicilor cetățeni, cari fapte, contrarie Constituției sunt prevăzute și de art. 95, 96, 106, 107, 147 și 157 din codicele penal; că a desființat, poruncind a se arde corespondența telegrafică cu

puneau și mai mult în evidență contradicțiile dintre partizanii acuzării și cei care contestau oportunitatea și legalitatea demersului majorității liberale. În prima categorie se remarcă, prin zelul de care dau dovadă în susținerea acuzării, membrii grupării Brătianu-Rosetti, printre care tinerii liberali Anastase Stolojan și Eugeniu Stătescu, deputații fracționisti ca N. Voinov¹³⁶, tentați să adauge, prin amendamente, noi capete de acuzare împotriva foștilor membri ai cabinetului conservator¹³⁷. Un exemplu elocvent de exces de zel ni-l oferă deputatul M. Negulescu care, la 21 iulie 1876, propunea un amendament prin care acuza pe fostul ministru de Externe, Vasile Boerescu, că ar fi propus Parlamentului proiectul privind convenția comercială cu Austro-Ungaria în absența unor consultări prealabile cu specialiștii din Camerele de Comerț, substituindu-se astfel atribuțiilor ministrului de Agricultură, Comerț și Lucrări publice. Prin aceasta, fostul ministru a contribuit la adoptarea respectivei convenții, „cea mai periculoasă intereselor economice și politice ale țării”, devenită un precedent favorabil altor Puteri în relațiile lor comerciale cu România¹³⁸. Deși România instituisese un tarif vamal autonom mărit, care ajustase considerabil veniturile vămilor, prin convenția comercială cu Austro-Ungaria ea fusese nevoită să se supună noului tarif convenit, unul mai mic, care îi avantaja net partenerul. Celelalte Puteri solicitând același tratament ca și Austria, România înregistra astfel pagube însemnate¹³⁹. Deputatul Negulescu miza pe aversiunea liberalilor împotriva încheierii convenției comerciale cu Austro-Ungaria, însă, din rațiuni de stat, amendamentul său nu va fi acceptat, peste puțin timp convenția urmând să fie promulgată.

Reacția împotriva acestei tendințe a venit din partea unor liberali moderați,

prefecții, fapt pedepsit de art. 203 din codicele penal; agent provocator, în înțelegere cu colegii, a crimelor și omorurilor săvârșite la Giurgiu din 13 martie 1873 și Alexandria din 1874” (**Ibidem**, nr. 173 din 6/18 august 1876, p. 4364). În aceeași ședință au fost votate rezoluțiile privind darea în judecată a foștilor miniștri Petre Mavrogheni, cu 90 de bile albe contra 4 și 6 abțineri, cu amendamentul falsificării alegerilor și a bugetului, George Gr. Cantacuzino, cu 78 de voturi pentru, 21 contra și 6 abțineri, atașându-i-se amendamentul privind falsificarea alegerilor și aceea cu privire la generalul Florescu, cu 84 de voturi pentru, 3 împotriva și 8 abțineri (**Ibidem**, p. 4365, 4386-4387). În ședința din 21 iulie 1876 procedura votării a continuat, fiind admise rezoluțiile în privința lui Alexandru Lahovary, cu 88 de bile albe, contra 4 negre, Vasile Boerescu cu 82 de bile albe, contra 7 negre și 9 abțineri, G. Costa-Foru cu 81 de bile albe, contra 6 negre și 9 abțineri, Titu Maiorescu, cu 87 bile albe la 1, ministru N. Crețulescu 79 de bile albe contra 9 negre și 18 abțineri (**Ibidem**, nr. 175 din 10/22 august 1876, p. 4413, 4415-4416).

¹³⁶ *Steaua României*, an II, nr. 10 din 15-16 ianuarie 1878, p. 1.

¹³⁷ Eugeniu Stătescu sprijinea adoptarea unor amendamente la raportul de acuzare al foștilor miniștri, precum „omucidere cu voință”, în legătură cu omorurile săvârșite la Giurgiu și la Alexandria în timpul alegerilor din anul 1875, „întrebuintarea forței publice contra pacinicilor cetățeni”, „desființare de înscrisuri” și darea în judecată a tuturor miniștrilor „sub cari s-au făcut alegerile de la 1871, 1875 și 1876 și cari prin urmare s-au făcut culpabili de toate excesele comise în acele alegeri, pentru trîmful candidaturilor oficiale” (*MO* nr. 173 din 6/18 august 1876, p. 4362-4363). Anastase Stolojan recomanda deputaților ca eventualele noi capete de acuzare să fie întemeiate astfel încât „să nu dăm loc la controverse și la interpretațiuni cari să slăbească acuzațiunea și prin urmare și prestigiul Camerei” (**Ibidem**, p. 4360).

¹³⁸ **Ibidem**, nr. 175 din 10/22 august 1876, p. 4413.

¹³⁹ **Ibidem**.

apropiați ai lui Mihail Kogălniceanu, precum Gheorghe Mârzescu¹⁴⁰ și Petre Grădișteanu¹⁴¹ care, sesizând mobilul strict politic al acțiunii, luau atitudine împotriva inconsistenței probatoriului, dar și a atribuțiilor extinse peste limitele constituționale ale comitetului de acuzare. În acest sens se exprima, la 20 iulie 1876, și deputatul Vasile Maniu, care contesta, în fața unei Adunări ostile, oportunitatea procesului fostului Guvern, în dificilul context generat de conflictul balcanic, „când în giurul nostru se varsă sânge spre conservarea naționalității” și când „mâne poate va fi pusă în chestiune și naționalitatea noastră”, precum și aparența legalității pe care deputații acuzatori încercau să o creeze prin invocarea numitor articole din Codul Penal¹⁴².

Considerațiile de ordin principal nu au diminuat apetitul acuzator al deputaților liberali. Mai mult chiar, o parte dintre ei se pronunță pentru extinderea lotului de miniștri propuși a fi trimiși în judecată. În urma unei scrisori trimisă Camerei la 20 iulie 1876, prin care fostul ministru conservator Theodor Rosetti invoca „dreptul de a figura alături de foștii mei colegi în procesul atât de semnificativ al cărui prim act îl vedem desfășurându-se astăzi”¹⁴³, pe baza principiului solidarității ministeriale, Pantazi Ghica propunea, în numele a 16 deputați, darea în judecată a lui Petre P. Carp, Christian Tell și Theodor Rosetti¹⁴⁴.

Discuțiile din 21-22 iulie 1877 au fost deosebit de aprinse, deputații de nuanță moderată pronunțându-se deschis împotriva exagerărilor, a lipsei de dovezi concrete și a atacurilor personale care însoțeau propunerile de acuzare ale majorității radicale și „fracționiste”, deslușind, în spatele tuturor acestor practici, o puternică dorință de răzbunare politică. Deputatul Vulturescu, împotriva opiniei majorității Camerei, critica ușurința cu care Pantazi Ghica propunea darea în judecată a fostului ministru P.P. Carp, în absența precizării cu claritate a faptelor de care se făcea vinovat și fără

¹⁴⁰ **Ibidem.**

¹⁴¹ Deputatul Petre Grădișteanu combătea tendința de adăugare a noilor capete de acuzare înainte de reglementarea rolului comisiei numite de Cameră, care urma să se înfățișeze înaintea Curții de Casație. Tripla sa competență, de „procuror, de judecător de instrucțiune și de Cameră de punere sub acuzațiune” era, în opinia deputatului, contestabilă (**Ibidem**).

¹⁴² **Ibidem**, nr. 173 din 6/18 august 1876, p. 4366.

¹⁴³ În scrisoarea publicată de oficiul conservator *Timpu*, fostul ministru își exprima, nu fără o ușoară undă de ironie, surprinderea „că deși d. raportor acusa pe toți foștii miniștri de a fi violat, în comună înțelegere cu colegii lor, Constituțiunea și de a fi contravenit la capitele întregi din Codul Penal, totuși, uitând la sfârșit principiul solidarității ministeriale pe care îl enunța la început, nu ajunge și pentru mine la aceleași concluziuni ca pentru colegii mei. Aceasta m-a mirat cu atât mai mult cu cât modul cu care prin raport se interpreta legea, ar fi dat desigur posibilitatea de a găsi și în contra administrațiunii mele tot atât de motivate ca acele care se adresează unora din colegii mei” (*Timpu*, an I, nr. 82, 22 iulie 1876, p. 2).

¹⁴⁴ Foștii miniștri erau propuși spre a fi dați în judecată pentru „că în comună înțelegere cu colegii d-lor au abuzat de puterea d-lor spre a falsifica alegerile și au lipsit pe cetățeni de drepturile cetățenești călcând Constituțiunea țării, întrebuițând în acest scop puterea armată fape pedepsite de codul penal; că a călcat art. 29 din Constituțiune comițând cu aceasta delictul prevăzut de art. 99, 154 din Codul Penal; că cu bună știință au ajutat și cooperat la violarea legii bugetare și a art. 45 din legea din 22 iunie și art. 45 din legea contabilității generale a statului cauzând daune, contravenind regulilor stabilite de legea comptabilității” (*MO* nr. 173 din 6/18 august 1876, p. 4363).

„să se aducă probele care militează pentru darea lor în judecată”, dovedind prin aceasta „setea de a da în judecată pe toți”¹⁴⁵. Din aceleași considerente și G. Mărzescu se opunea dării în judecată a omului politic junimist, atitudine taxată de universitarul Andrei Vizanti, care îi reproșa încălcarea promisiunii făcută alegătorilor din Iași de a vota darea în judecată a foștilor miniștri conservatori¹⁴⁶. Mai mult, însuși primul-ministru Epureanu lua atitudine împotriva unor acuzații pe care le considera nefondate, precum aceea împotriva fostului ministru al Lucrărilor Publice, Theodor Rosetti¹⁴⁷, însă nici poziția sa nu rămânea nesancționată, Dimitrie Giani recomandându-i chiar „să lase trecutul acelor cari l-au făcut și d-sa să meargă spre viitorul care este deschis înainte”¹⁴⁸.

From Romania's political life of the years 1876-1878. The process of the former Conservatory ministers (I)

Summary

In this essay the author tries to present an important chapter from the political confrontations in the modern history of Romania: the process intended by the liberals to the former conservative ministers. The action, that took place between 1876-1878, although unfinished, had important consequences. The conservatives would find themselves marginalized in the Romanian political life and they would not be involved, practically, in the fight for independence. On the other hand, the radical liberals, with this action, will manage to impose their own ideas in the national fight, but also and the primacy, for a long period of time, at Romania's governance.

¹⁴⁵ **Ibidem**, nr. 175 din 10/22 august 1876, p. 4416.

¹⁴⁶ **Ibidem**, p. 4417.

¹⁴⁷ D. Giani îl acuza pe fostul ministru conservator de risipă financiară întrucât, în timpul mandatului său, cuprins între 1872-1874, statul român plătise societății acționarilor din Berlin o mare parte din cele 33 de milioane care se viraseră începând cu anul 1871, încălcând prin aceasta articolul 12 din convenția încheiată cu partea germană, care stipula să nu se plătească anuitățile societății acționarilor până când aceasta nu va prezenta bugetul de venituri și cheltuieli pe anul următor, iar nu bilanțuri după cum aceasta procedase. De asemenea, lui T. Rosetti i se mai imputa că încuviințase recepția căilor ferate, în ciuda faptului că se încălcase o serie de dispoziții cuprinse în caietul de sarcini (**Ibidem**, 4419). În replică, premierul confirma prezența situației bugetelor în arhiva ministerului Lucrărilor Publice și explica admiterea recepției, aprobată și de Cameră, prin faptul că anumite cheltuieli, în valoare de 3-4 milioane, indicate în caietul de sarcini, fiind considerate de către ingineri mai puțin importante decât altele care s-ar fi impus în mod necesar, au fost direcționate pentru alte lucrări suplimentare (**Ibidem**, nr. 176 din 11/23 august 1876, p. 4432).

¹⁴⁸ **Ibidem**, p. 4433.